

УДК 005.35

Мойсеєнко І.В.

старший менеджер

ТЗОВ «МЕДІА-ВЕСТ», АСОЦІАЦІЯ «BRAIN computers»

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ДО ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Системний підхід до дослідження соціальної відповідальності бізнесу передбачає виділення об'єктів та інструментів дослідження. Соціальну відповідальність підприємницьких структур розглянуто як сукупність соціальних компетенцій інтелектуального капіталу. Описано основні напрями дослідження взаємозв'язків елементів соціальної відповідальності у контексті функціонування підприємства як соціально-економічної системи.

Ключові слова: соціальна відповідальність бізнесу, соціальні компетенції, інтелектуальний капітал, принципи, елементи, різновиди соціальної відповідальності.

Моисеенко И.В. СИСТЕМНЫЙ ПОДХОД К ИССЛЕДОВАНИЮ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Системный подход к исследованию социальной ответственности бизнеса предусматривает выделение объектов и инструментов исследования. Социальную ответственность предпринимательских структур рассмотрено как совокупность социальных компетенций интеллектуального капитала. Описаны основные направления исследования взаимосвязей элементов социальной ответственности в контексте функционирования предприятия как социально-экономической системы.

Ключевые слова: социальная ответственность бизнеса, социальные компетенции, интеллектуальный капитал, принципы, элементы, разновидности социальной ответственности.

Moysyenko I.V. SYSTEMIC APPROACH TO STUDY SOCIAL RESPONSIBILITY

Systematic approach the study of CSR involves the allocation of facilities and research tools. Social responsibility of business structures considered as a set of social competencies of intellectual capital. The basic directions of research linkages elements of social responsibility in the context of the operation of the enterprise as a socio-economic system.

Keywords: corporate social responsibility, social competence, intellectual capital, principles, elements, types of social responsibility.

Постановка проблеми. У структурі продуктивних сил і соціальному устрої відбуваються кардинальні зміни під впливом сучасної інформаційної революції, зростання ролі економіки знань та необхідності сталого розвитку. Саме інтелектуальний капітал і інтелектуальна власність, системи управління знаннями є тими категоріями економічної теорії, які стають основою процесів ефективного господарювання. При цьому вимагають осмислення проблеми розвитку теорій людського і інтелектуального капіталу, аналізу та синтезу їх компонент для визначення сутності соціальної відповідальності функціонування соціально-економічних систем, якими є сучасні підприємницькі структури.

Інтелектуальний капітал стає найвагомим джерелом ефективності та розвитку соціально-економічних систем. Наприклад, знання, інформація, практичні навички, творчі здатності працівників, а також такі моральні цінності як відношення людини до праці, культура й організація праці й т.і. З іншого боку, до інтелектуального капіталу можна віднести технічне й програмне забезпечення, патенти, організаційні структури й т.і. Використання інтелектуального капіталу означає аналіз елементів соціальної відповідальності бізнесу.

Видозміна підходів та методів розв'язання складних проблем функціонування та розвитку підприємницьких структур, поява нових управлінських парадигм, підвищення динаміки та невизначеності зовнішнього середовища, нові організаційні форми бізнес практики це особливості діяльності на мікро-рівні. В умовах функціонування економіки знань та політики збалансованого розвитку територій зростає значення соціальної відповідальності бізнесу як форми реалізації інтелектуального капіталу та потенціалу підприємницьких структур. Соціальна відповідальність бізнесу – це комплекс моделей, механізмів та інструментів соціальної політики підприємства, етики та культури бізнесу, які безумовно є частиною його інтелектуальних ресурсів.

Системний підхід дослідження передбачає виділення об'єктів та інструментів дослідження. До об'єктів відносять: інтереси, загрози, виклики, резерви, ресурси, потенціал, капітал, фактори. До інструментів дослідження – критерії вимірювання, взаємозв'язки та взаємовпливи. Параметрами вимірювання можуть бути вибрані показники (кількісні, якісні, статичні та динамічні) та компетенції (соціальні, функціональні та управлінські).

Аналіз останніх досліджень. Соціальна відповідальність бізнесу – це комплекс моделей, механізмів та інструментів соціальної політики, яка має багаторівневу конструкцію і складається з трьох основних рівнів. Базовий рівень передбачає виконання таких зобов'язань: своєчасна оплата податків, своєчасна виплата заробітної плати відповідного для відновлення рівня і надання нових робочих місць. Другий рівень – забезпечення працівників адекватними умовами роботи й життя: підвищення рівня кваліфікації персоналу, профілактичне лікування, будівництво житла та розвиток соціальної інфраструктури (корпоративна соціальна відповідальність). Третій рівень відповідальності включає в себе три попередні рівня і передбачає здійснення благодійної, спонсорської та меценатської діяльності [2].

В даний час в економічній практиці розглядають п'ять основних принципів соціальної відповідальності бізнесу: відповідальність бізнесу перед споживачем, яка полягає в справедливому ціноутворенні, якості товарів і послуг, турботі про здоров'я та безпеку споживачів, в добросовісній конкуренції та реклами, дотриманні етичних норм ведення бізнесу; соціальний захист працівників підприємств: трудові права і гідну винагороду за працю, охорона праці, безпека та здоров'я на робочому місці, розвиток і підтримка персоналу; ставлення до навколишнього середовища: екологічна безпека виробництва, економічне споживання природних ресурсів та їх повторне використання, утилізація відходів; партнерство з місцевим співтовариством і владою

також є обов'язковою умовою відповідальності, яка полягає у співучасті бізнесу в соціально-економічному розвитку регіону за напрямками, що зачіпають основну діяльність компанії, включаючи благодійні програми соціального та культурного розвитку, у підтримці громадських ініціатив та інститутів громадянського суспільства; ставлення до прав людини [3; 5; 6].

Соціальну відповідальність не можна зводити до одного з її різновидів: моральної, політичної, юридичної, професійної та ін. Співвідношення соціальної відповідальності з її різновидами можливо уявити як діалектичний зв'язок загального та особливого. Соціальна відповідальність є родовим поняттям стосовно її різновидів. Найбільш суттєві риси та ознаки, які притаманні соціальній відповідальності, властиві і її окремим різновидам [2]. Соціальна відповідальність є виразом всієї багатоманітності соціальних відносин та узагальнений вираз всіх форм відповідальності. Специфіка конкретних видів відповідальності обумовлена природою тих суспільних відносин, всередині яких вони виникли та існують у власній якісній визначеності.

Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD) визначає СВБ як «зобов'язання бізнесу сприяти установленню економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя» [3].

Стандартом ISO-26000 «Керівництво з соціальної відповідальності» визначаються основні принципи соціальної відповідальності представлені в таблиці.

Таблиця

Основні принципи соціальної відповідальності:

Принципи	Сутність реалізації
Підзвітність	організація має звітувати щодо впливу від своєї діяльності на суспільство і довкілля
Прозорість	організації слід бути прозорою в її рішеннях і діяльності, які впливають на інших
Етична поведінка	стиль поведінки організації, який якнайповніше відповідає її призначенню і сфері її діяльності
Взаємодія з зацікавленими сторонами	організації слід розглядати інтереси її зацікавлених сторін та етично взаємодіяти з ним
Правові норми	організація дотримується всіх чинних законів і правил, вживає заходів, аби бути обізнаною про застосовані нею закони і правила
Міжнародні норми	організації слід поважати міжнародні норми, в тих випадках, коли ці норми є важливими для сталого розвитку і добробуту суспільства
Права людини	організація повинна визнавати важливість і загальність прав людини, поважати права, зазначені в Всесвітній Декларації з прав людини

Складено за матеріалами [7]

Організація повинна розкривати в зрозумілій, збалансованій і правдивій формі про політику, рішення та діяльність, за які вона несе відповідальність, включаючи їх фактичний і можливий вплив на суспільство і довкілля. Ця інформація має бути легкодоступною і зрозумілою для всіх заінтересованих сторін. Організація повинна розвивати структуру управління так, щоб вона сприяла поширенню принципів етичної поведінки як усередині організації, так і в процесі взаємодії з іншими.

Для всіх видів відповідальності притаманні наступні спільні риси:

є засобом гарантування та охорони суспільних відносин між бізнесом та суспільством;

встановлюються певними суб'єктами та гарантуються певними засобами;

є засобами гарантування прав людини, відповідальності підприємницьких структур та суспільних інтересів;

є елементами надбудови суспільства, що залежать від рівня розвитку економічних, політичних та суспільних відносин;

мають динамічний характер, тобто розвиваються та трансформуються разом із суспільними відносинами;

існують у певній сфері та регламентуються певним різновидом соціальних норм;

переслідують досягнення певної мети, мають функціональну спрямованість і є проявами культури суспільства.

Аналіз визначень категорії «соціальна відповідальність бізнесу» (СВБ) вітчизняних та зарубіжних вчених, а також міжнародних організацій дозволяє сформулювати такі її ознаки, як системність, орієнтація на інтереси зацікавлених сторін, врахування всіх аспектів впливу підприємства на суспільство та розуміння СВБ як філософії бізнесу; а також дати таке визначення: «соціальна відповідальність бізнесу» – це сучасна філософія поведінки бізнесу, зорієнтована на свідоме та системне врахування в діяльності підприємства інтересів зацікавлених сторін [8].

Отже, соціальна відповідальність є комплексною категорією, що передбачає наявність різноманітних форм та видів. Представлені визначення поняття соціальної відповідальності відображають використання елементів інтелектуального капіталу соціально-економічних систем в реалізації їх соціальної політики.

Дослідження теоретико-методологічних основ аналізу використання інтелектуального капіталу висвітлені в роботах вітчизняних вчених, таких як В.М. Геєць, О.Ю. Гавкалова, І.П. Мойсеєнко, І.В. Журавльова, О.В. Кендюхов, О.М. Ястремська, О.В. Шкурупій, А.А. Чухно та багатьох інших. В роботах зазначених авторів розкриті питання сутності та структуризації інтелектуального капіталу, методи оцінки його вартості, підходи, інструменти та методи щодо формування та управління ним. Проте питання, пов'язані з визначенням напрямів використання інтелектуального капіталу в умовах інтелектуалізації суспільства тільки починають розглядатися вченими-економістами.

Інтелектуальний капітал підприємства пропонується розглядати як економічні ресурси, що формуються інформацією, знаннями, енергією праці, збільшують у процесі використання свою вартість, зростають, переходять на якісно новий рівень, є джерелом інтелектуальної діяльності людини або колективу, формують конкурентоспроможність підприємства та його соціальну політику [4].

З врахуванням вищевизначених понять соціальної відповідальності бізнесу розглянемо структуру інтелектуального капіталу підприємства з виділенням його соціальних активів. Внутрішня структура інтелектуального капіталу підприємства (ІК): людський капітал (ЛК), Інфраструктурний капітал (ОК), ринковий капітал (РК), інтелектуальна власність (колективна та інституціональна) (ІВ):

$$ІК = ЛК + ОК + РК + ІВ$$

$$ЛК = \Pi_i + КК_j + ІВ_x,$$

де Π_i – інтелектуальний потенціал людини; $i = 1...3$ (1 – психологічні характеристики, 2 – професійні навички (компетенції), 3 – соціальні характеристики праці); $КК_j$ – ключові компетенції підприємства (j – функціональні, управлінські та соціальні); $ІВ_x$ – інтелектуальна власність людини та колективу.

$ІК = ОС + ОГК + СБЗ + СУК + ЕКБ$
 оргструктуру господарських систем (ОС), організаційну культуру (ОГК), структуру бази знань (СБЗ), структуру компетенцій (СУК), ЕКБ – етика та культура бізнесу.

$$РК = ЗП + ЗК + ЗКЛ + ІРВ,$$

Де ЗП – база знань про постачання; ЗК – база знань про конкурентів та товари заміники; ЗКЛ – база знань про клієнтів; ІРВ – зовнішня інтелектуальна власність [4].

Постановка завдання. Виходячи з наведених визначень соціальної відповідальності та інтелектуального капіталу підприємницьких структур вони розглядались з виділенням окремих елементів соціальної відповідальності. Однак аналіз окремих компонент не дозволяє охарактеризувати функціонування соціально-економічної системи. Виникає необхідність системного опису елементів, їх аналізу та синтезу з врахуванням особливостей функціонування в умовах економіки знань та політики збалансованого розвитку. Мета – описати особливості системного підходу дослідження соціальної відповідальності як форми реалізації інтелектуального капіталу соціально-економічних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальною відповідальністю підприємницьких структур розглянемо як сукупність соціальних компетенцій, які структуруються відповідно до конфігурації інтелектуального капіталу. Соціальні компетенції персоналу відносяться до людського капіталу. Ринкові соціальні компетенції реалізують відносини з постачальниками, конкурентами та споживачами (наприклад, в питаннях ціноутворення, якості, охорони довкілля та сталого розвитку територій). Інфраструктурні соціальні компетенції визначають етику та культуру бізнесу. Зовнішні соціальні компетенції іміджевого типу відповідають за реалізацію

Рис. 1. Модель формування елементів соціальної відповідальності

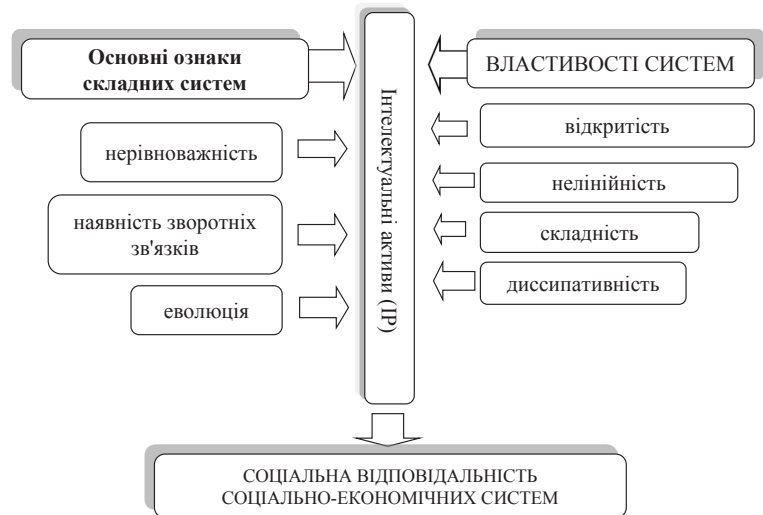

Рис. 2. Напрями дослідження формування соціальної відповідальності

благоївної та спонсорської діяльності, зовнішньої соціальної активності бізнесу. Формування відповідних компетенцій передбачає використання системи управління знаннями, яка містить базу знань за визначеними напрямками соціальної відповідальності. Взаємозв'язок між описаними елементами системи соціальної відповідальності представлений на рис. 1.

Опишемо основні напрями дослідження взаємозв'язків елементів соціальної відповідальності в контексті функціонування підприємства як соціально-економічної системи. Основні властивості систем, що самоорганізуються – відкритість, нелінійність, складність, дисипативність. Коротко охарактеризуємо кожен властивість [1, с. 28].

Відкритість системи означає її взаємодія з навколишнім середовищем. Процеси взаємодії й обміну відбуваються не тільки через границі, але й у кожній точці відкритої системи. *Нелінійність* системи означає, що результат впливу на систему не пропорційний інтенсивності цього впливу. *Складність* – важливе поняття синергетичного підходу, тому що синергетика займається пізнанням і поясненням складного, його природи, принципів організації й еволюції.

Дисипативність – мікроскопічний прояв хаотичних процесів, що протікають на мікрорівні й приводять до розсіювання енергії, речовини й інформації. Основні ознаки складних систем: нерівноважність, наявність зворотніх зв'язків, наявність перехідних явищ, еволюція. Дослідження показують, що складні феномени виникають і самопідтримуються на тонкій грані хаосу й порядку: вище, граничного значення система стає нестійкою, і будь-який мікроскопічний рух може викликати швидкий лавиноподібний процес наростання змін і вихід на інший аттрактор – формування нової макроструктури.

Отже, перехід від частин до цілого можна розглядати як перехід від об'єктів до взаємин. Мислячи системно, можна зрозуміти, що самі об'єкти є мережами взаємин, включеними в більше великі мережі.

Загальний підхід до рішення проблем функціонування підприємницьких струк-

тур представляється як циклічний процес, що полягає у виявленні проблеми при функціонуванні реальної системи як невідповідності існуючого стану необхідному.

Для рішення проблеми проводиться системне дослідження, що включає декомпозицію, аналіз і синтез, у результаті чого проблема знімається. При такому підході до процесів прийняття управлінських рішень проявляється ще один аспект визначення системи – синтез методів та механізмів опису елементів соціальної відповідальності.

Висновки з проведеного дослідження. Нова управлінська парадигма передбачає використання в управлінні теорії систем, що полегшує задачу розгляду організації в єдності її складових частин, які нерозривно пов'язані із зовнішнім світом. Щоб ефективно функціонувати соціально-економічна система повинна здійснювати відповідну соціальну політику, яка передбачає реалізацію соціальних компетенцій у зовнішньому та внутрішньому середовищі.

Розвиток сучасної управлінської парадигми передбачає необхідність використання системно-синергетичного підходу для формування інформаційно – аналітичного забезпечення прийняття рішень на основі управління інтелектуальним капіталом та знаннями, використанням інтелектуального по-

тенціалу для забезпечення соціальної відповідальності соціально-економічних систем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інтелектуальний аналіз динаміки бізнес-систем / Під науковою ред. д.т.н., проф. Н.М. Абдикеева, д.т.н., проф. Л.Ф. Петрова, д.э.н., проф. Н.П. Тихомирова. – М.: ИНФРА-М, 2010. – 320 с.
2. Економіка: Бізнес і соціальна відповідальність. Повні уроки. [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://school.xvatit.com/index.php?title>
3. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Навчальний підручник. [Електронний ресурс]. Режим доступу <http://ukrlibrary.com.ua/books/20/6/3/2401.html>
4. Мойсеєнко І.П. Управління інтелектуальним потенціалом / І.П. Мойсеєнко: монографія. – Львів, Аверс, 2007. – С. 142-149.
5. Привалов Ю.О. Коник Д.Л. Олійник М.В. Соціальна відповідальність бізнесу в Україні / Ю.О. Привалов, Д.Л. Коник, М.В. Олійник [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://galsite.at.ua/load/3-1-0-69>
6. Костенко Л.С. Социальная ответственность: новые требования к бизнесу в постиндустриальную эпоху / Л.С. Костенко // Персонал. – 2002. – № 2. – С. 72–78.
7. Визначення та основні принципи соціальної відповідальності [Електронний ресурс]. Режим доступу: leksiopedia.org/ukr/lek-1233.html
8. Ворончак І. Соціальна відповідальність бізнесу як соціально-економічний феномен [Електронний ресурс]. Режим доступу: stationline.org.ua/...3900-socialna-vidpovidalnist, c. 101

УДК 334.724.6

Пішенін І.К.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Міжнародного університету «Україна»*

ОСОБЛИВОСТІ СЕКТОРАЛЬНОЇ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ У ТРАНСПОРТНІЙ СФЕРІ

Стаття присвячена розкриттю особливостей секторальної кластеризації транспортної сфери на основі комплексного дослідження динамічних процесів у транспортній галузі в умовах посилення національних регулятивних механізмів.

Ключові слова: кластерний аналіз, транспортна сфера, динамічні процеси, спільний європейський простір.

Пишенин И.К. ОСОБЕННОСТИ СЕКТОРАЛЬНОЙ КЛАСТЕРИЗАЦИИ ТРАНСПОРТНОЙ СФЕРЫ

Статья посвящена раскрытию особенностей секторальной кластеризации транспортной сферы на основе комплексных исследований динамических процессов в транспортной отрасли в условиях усиления регуляторных механизмов.

Ключевые слова: кластерный анализ, транспортная сфера, динамические процессы, единое европейское пространство.

Pishenin I.K. SECTORAL CLUSTERING FEATURES OF TRANSPORT SERVICES

The article is devoted to disclosure sectoral clustering features of the transport sector on the basis of comprehensive studies of dynamic processes in the transport sector in the face of increasing regulatory mechanisms.

Keywords: cluster analysis, transport sphere, dynamic processes, a common European space.

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізації світового господарства розвиток транспортної сфери стає одним із найважливіших пріоритетів в економічній сфері. Особливо такі зміни знайшли своє відображення у політиці Європейського Союзу. За останні роки транспортний комплекс пережив значні трансформації, що зумовлено запровадженням новітніх технологій перевезень.

Створення високоефективної конкурентоспроможної транспортної галузі забезпечується сучасними процесами стандартизації та регламентації транспортних послуг. Прагнення мінімізувати свої витрати призвело до формування численних транс-

національних корпорацій, які обрали своєю спеціалізацією селективні сфери транспортного сектору та суттєво вплинули на форму організації транспортних перевезень.

Основою оптимізаційної системи реалізації транспортних послуг стала кластерна модель, що підтверджено позитивним досвідом роботи великих транснаціональних компаній. За останні роки кластерні стратегії стали домінуючими.

Водночас формування системи запобіжних механізмів з боку транспортних інституцій, скерованих на контроль за безпекою транспортних перевезень, а також підтримка малого і середнього бізнесу при-